

Sygn. akt III UK 115/13

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 27 marca 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Zbigniew Myszka (przewodniczący)

SSN Halina Kiriło (sprawozdawca)

SSN Jolanta Strusińska-Żukowska

w sprawie z odwołania J. M.
od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych
o ponowne ustalenie prawa do emerytury,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 27 marca 2014 r.,
skargi kasacyjnej odwołującego się od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 20 marca 2013 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego
rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu, pozostawiając temu Sądowi
rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 29 marca 2012 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych na podstawie art. 184 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 1440 ze zm.; zwana dalej: ustawą o emeryturach i rentach z FUS) oraz przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.; zwane dalej: rozporządzeniem RM z dnia 7 lutego 1983 r.) odmówił prawa do emerytury J. M., ponieważ nie udowodnił on 15-letniego okresu pracy w warunkach szczególnych. W odwołaniu od powyższej decyzji wnioskodawca domagał się jej zmiany i przyznania dochodzonego świadczenia podnosząc, że przepracował w warunkach szczególnych na oddziałach produkcyjnych Wydziału Stalownia Zakładu Hutniczego Huty S. ponad piętnastoletni okres, co potwierdzą zeznania świadków, jak również okoliczność zaliczenia współpracownikom do stażu pracy w warunkach szczególnych okresów pracy wykonywanej na stanowiskach odpowiadających stanowiskom wnioskodawcy. W odpowiedzi na odwołanie organ rentowy wniósł o jego oddalenie zarzucając, iż przedstawione przez wnioskodawcę dokumenty i oświadczenia nie podważają oceny charakteru jego pracy dokonanej przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych w decyzji z dnia 25 września 2009 r., odmawiającej ubezpieczonemu prawa do wcześniejszej emerytury.

Wyrokiem z dnia 25 października 2012 r. Sąd Okręgowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w T. zmienił zaskarżoną decyzję i przyznał J. M. prawo do emerytury z tytułu pracy w warunkach szczególnych począwszy od dnia 5 marca 2012 r. oraz zasądził od organu rentowego na rzecz wnioskodawcy kwotę 360 zł tytułem kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że J. M., urodzony [...] 1949 r., wystąpił z ponownym wnioskiem o prawo do emerytury z tytułu pracy w warunkach szczególnych. Wnioskodawca udowodnił łącznie 32 lata, 2 miesiące i 13 dni okresów składkowych i nieskładkowych, a ponadto organ rentowy uwzględnił 4 lata, 11 miesięcy i 13 dni pracy w warunkach szczególnych. W spornych okresach wnioskodawca zatrudniony był w Hucie S. na stanowiskach: młodszego technologa

(od 28 października 1968 r. do 31 października 1969 r.), planisty (od 1 listopada 1969 r. do 28 lutego 1972 r.), technologa, specjalisty technologa (od 1 grudnia 1974 r. do 30 września 1979 r.), kierownika sekcji zaopatrzenia w materiały ogniotrwałe i odlewnicze (od 1 października 1979 r. do 31 października 1986 r.), specjalisty ds. zaopatrzenia, kierownika sekcji złomu, specjalisty ds. obrotu towarowego, specjalisty handlowca (od 15 lutego 1990 r. do 15 kwietnia 1999 r.). Za wymienione okresy wnioskodawca otrzymał świadectwo wykonywania pracy w warunkach szczególnych, potwierdzające wykonywanie stale i w pełnym wymiarze czasu prac wymienionych w wykazie A, dziale XIV, poz. 24 pkt. 1, tj. kontroli międzyoperacyjnej, kontroli jakości produkcji, dozoru inżynierjno - technicznego na oddziałach i wydziałach, na których jako podstawowe wykonywane są prace wymienione w wykazie A, dziale III, poz. 10 i poz. 8.

Sąd Okręgowy dokonał szczegółowej charakterystyki poszczególnych okresów pracy, uwzględniając charakter wykonywanych przez wnioskodawcę czynności oraz warunki wykonywania pracy przez wnioskodawcę i podległych mu pracowników, po czym ustalił, że odwołujący się na stanowisku technologa wykonywał pracę fizyczną odpowiadającą pracy wytrawiacza trzonu oraz wytapiacza stali, która podlega zaliczeniu do stażu pracy w warunkach szczególnych. Także praca na stanowisku samodzielnego specjalisty technologa jest pracą w warunkach szczególnych. Analizując okres pracy wnioskodawcy na stanowisku kierownika sekcji zaopatrzenia w materiały ogniotrwałe i odlewnicze, przy zestawieniu go z okresami pracy na analogicznych stanowiskach kierowniczych potwierdzonych jako przepracowane w warunkach szczególnych i niekwestionowanych przez organ rentowy, jakimi legitymowali się świadkowie - współpracownicy odwołującego się, Sąd Okręgowy uznał, że wnioskodawca sprawował dozór inżynierjno – techniczny, o jakim mowa w przepisie *wykazu A, działu XIV, poz. 24, zawartym w rozporządzeniu RM z dnia 7 lutego 1983 r.* Będąc zatrudniony w Hucie Stalowa Wola, wnioskodawca jedynie w okresie od 1 listopada 1969 r. do 28 lutego 1972 r. (na stanowisku planisty) oraz od 15 lutego 1990 r. do 15 kwietnia 1999 r. (na stanowisku specjalisty handlowca) nie pracował w warunkach szczególnych. Zatem wykazał on ponad 15 lat okresów pracy w

warunkach szczególnych i spełnia przesłanki nabycia prawa do emerytury w obniżonym wieku zgodnie z § 4 rozporządzenia RM z dnia 7 lutego 1983 r.

Od powyższego wyroku organ rentowy wywiódł apelację.

Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z dnia 20 marca 2013 r. zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że oddalił odwołanie.

Sąd drugiej instancji podkreślił, że przedmiotem postępowania odwoławczego przed Sądem Okręgowym była decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z 29 marca 2012 r., odmawiająca J. M. prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym z uwagi na pracę w warunkach szczególnych. Składając 5 marca 2012 r. wniosek o świadczenie, ubezpieczony nie przedstawił organowi rentowemu żadnych nowych dowodów, które nie były znane temu organowi z postępowania dotyczącego wcześniej wydanej, prawomocnej decyzji z 25 września 2009 r. odmawiającej prawa do spornego świadczenia emerytalnego. Decyzja ta była przedmiotem postępowania odwoławczego zakończonego wydaniem przez Sąd Okręgowy w T. wyroku z 26 października 2010 r., oddalającego odwołanie wnioskodawcy, gdzie sporną kwestią było wykazanie co najmniej 15 lat pracy w warunkach szczególnych w okresie zatrudnienia ubezpieczonego w Hucie. Apelacja wnioskodawcy od tego wyroku została oddalona przez Sąd Apelacyjny wyrokiem z 27 stycznia 2011 r. Postanowieniem z 29 sierpnia 2011 r. Sąd Apelacyjny odrzucił skargę wnioskodawcy o wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym wyrokiem tego Sądu z 27 stycznia 2011 r. Należało zatem przyjąć, że w istocie decyzja organu rentowego z 29 marca 2012 r., ponownie odmawiająca ubezpieczonemu prawa do świadczenia emerytalnego, przy tym samym uzasadnieniu, co prawomocna decyzja z 25 września 2009 r., była decyzją wydaną w trybie art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, w której organ rentowy stwierdził, że przedstawione wraz z wnioskiem dowody nie mają cechy nowości, lub te nowe dowody i ujawnione okoliczności nie mają wpływu na prawo do dochodzonego świadczenia. Dlatego więc Sąd rozpoznając odwołanie od takiej decyzji, powinien dokonać kontroli prawidłowości zastosowania art. 114 ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

Skoro brak prawa wnioskodawcy do świadczenia emerytalnego w obniżonym wieku wobec niewykazania 15 lat pracy w warunkach szczególnych został

prawomocnie stwierdzony wyrokiem Sądu Apelacyjnego z 27 stycznia 2011 r., to powaga rzeczy osądzonej tym wyrokiem wyłączała możliwość ponownego wszczęcia postępowania o to samo roszczenie zarówno przed sądem jak i przed organem rentowym, bez przedłożenia nowych dowodów lub wskazania nieznanych okoliczności istniejących przed wydaniem decyzji i mających wpływ na jej zmianę. Pomimo tego organ rentowy wydał ponownie merytoryczną decyzję odmowną. Tak samo uczynił Sąd pierwszej instancji, chociaż zgłaszane przez wnioskodawcę żądania zmierzały do zmiany decyzji wydanej w sprawie zakończonej prawomocnym wyrokiem, a w obecnym wniosku ubezpieczony nie powołał żadnych nowych dowodów ani okoliczności istniejących przed wydaniem tej decyzji, jak również przed wydaniem prawomocnego wyroku. Okolicznościami takimi nie mogły być zgłaszane w odwołaniu działania organu rentowego polegające na przyznaniu prawa do emerytury na podstawie art. 184 i art. 32 ustawy o emeryturach i rentach z FUS współpracownikom wnioskodawcy, którzy byli zatrudnieni w Hucie na równorzędnych stanowiskach.

Reasumując, Sąd drugiej instancji stwierdził, że postępowanie Sądu Okręgowego zmierzające do obalenia ustaleń prawomocnego wyroku i prowadzenie w tym celu dowodu z zeznań świadków na te same sporne okoliczności, naruszało art. 199 § 1 pkt 2 w związku z art. 379 pkt 3 k.p.c. Decyzję organu rentowego z 29 marca 2012 r. należało potraktować jako decyzję o odmowie ponownego ustalenia prawa do emerytury, wydaną w trybie art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Od decyzji tej przysługiwało odwołanie na zasadach ogólnych. Odwołanie to powinno jednak zostać oddalone. Przy wniosku o ponowne rozpoznanie sprawy nie zostały wskazane nowe dowody lub ujawnione okoliczności, o jakich mowa w art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, zatem Sąd nie mógł o prawie wnioskodawcy do emerytury rozstrzygnąć inaczej, niż w prawomocnym wyroku z dnia 26 października 2011 r.

Powyższy wyrok został zaskarżony skargą kasacyjną powoda. Skargę oparto na podstawie naruszenia przepisów prawa materialnego, tj.: 1/ art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, przez niewłaściwe jego zastosowanie polegające na uznaniu, że wystarczającą podstawą do oddalenia odwołania wnioskodawcy jest stwierdzenie organu rentowego zamieszczone w uzasadnieniu

merytorycznej decyzji odmawiającej prawa do emerytury wydanej w związku ze złożeniem przez wnioskodawcę wniosku o ponowne jego ustalenie, iż przedłożone przez wnioskodawcę dowody nie stanowią - w przekonaniu organu - nowych dowodów w sprawie, podczas gdy wydanie merytorycznej decyzji przez organ rentowy obliguje Sąd Okręgowy do weryfikacji podstaw odmowy ponownego ustalenia prawa do emerytury i stwierdzenia, czy rzeczywiście dowody przedłożone przez wnioskodawcę nie spełniają cech nowości oraz czy ujawnienie się w sprawie okoliczności istniejących przed wydaniem decyzji miało wpływ na ustalenie prawa do świadczenia emerytalnego, a w przypadku stwierdzenia uchybień organu w tym zakresie - do merytorycznego rozpoznania odwołania, co miało miejsce w niniejszej sprawie; 2/ art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, przez błędną jego wykładnię polegającą na przyjęciu, że niezbędnym elementem do wszczęcia postępowania na tej podstawie jest przedłożenie przez wnioskodawcę wraz z wnioskiem nowych dowodów bądź wskazanie przez wnioskodawcę bezpośrednio we wniosku okoliczności istniejących przed wydaniem tej decyzji, które mają wpływ na prawo do świadczeń lub na ich wysokość, podczas gdy z brzmienia przepisu wynika jedynie, że niezbędnymi elementami do wszczęcia ponownego postępowania jest złożenie wniosku, przedłożenie nowych dowodów bądź ujawnienie się (zaistnienie) okoliczności istniejących przed wydaniem tej decyzji, które mają wpływ na prawo do świadczeń lub na ich wysokość. Ponadto skargę oparto na podstawie naruszenia przepisów postępowania: 1/ art. 233 § 1 k.p.c. w związku z 391 k.p.c., polegającego na przekroczeniu przez Sąd Apelacyjny granic swobodnej oceny dowodów i uznanie, że z ustalonego w sprawie stanu faktycznego wynika, iż organ rentowy miał podstawy do odmowy przyznania prawa do emerytury w trybie art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS z uwagi na brak nowych dowodów i okoliczności istniejących przed wydaniem tej decyzji, które miałyby wpływ na ustalenie prawa do emerytury, podczas gdy fakt taki nie wynika ze zgromadzonego w sprawie materiału ani z twierdzeń żadnej ze stron, w szczególności samego organu rentowego. Sąd Apelacyjny wydał taki osąd z pominięciem faktu, iż w sprawie ujawniły się okoliczności mające wpływ na prawo do świadczeń, które również mogą stanowić podstawę wszczęcia postępowania w trybie art. 114 ust.1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS; 2/ art. 366 k.p.c. w

związku z art. 365 § 1 k.p.c., przez bezpodstawne przyjęcie, że dotychczasowe ustalenia sądu zawarte w wyroku w sprawie pierwszego wniosku o ustalenie prawa do emerytury nie pozwalają na uwzględnienie przez Sąd Okręgowy, rozstrzygający sprawę o sygn. akt III U .../12, zgłaszanych żądań wnioskodawcy, co w konsekwencji winno skutkować oddaleniem odwołania, podczas gdy prawomocność wyroku wydanego w sprawie o świadczenie z ubezpieczeń społecznych nie stanowi przeszkody w ponownym rozpoznaniu przed sądem sprawy o to świadczenie, jeżeli na podstawie art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS organ rentowy wydał decyzję, od której ubezpieczony odwołał się do sądu, co miało miejsce w niniejszej sprawie; 3/ art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. w związku z art. 379 pkt 3 k.p.c., polegające na błędnym przyjęciu, że przepisy te zostały naruszone przez Sąd Okręgowy przez przeprowadzenie dowodu z zeznań nowych świadków na te same sporne okoliczności ustalone już prawomocnym wyrokiem sądu, podczas gdy w odniesieniu do stosunków ubezpieczenia społecznego zasadą rządzącą tymi stosunkami jest możliwość wzruszenia ustaleń stanowiących podstawę prawomocnych orzeczeń na podstawie art. 114 ust. 1 i 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Zmiana okoliczności zawsze otwiera drogę do ponownego rozpoznania sprawy i wydania nowej decyzji. Decyzja ta może być zaskarżona i owo zaskarżenie wszczyna nową sprawę o nowe roszczenie. Tak też stało się w okolicznościach spornego przypadku; 4/ art. 328 § 2 k.p.c., przez brak wyjaśnienia przez Sąd Apelacyjny podstawy prawnej wyroku z przytoczeniem właściwych przepisów prawa, polegające na wydaniu wyroku w oparciu o art. 386 § 1 k.p.c., z jednoczesnym uzasadnieniem tego rozstrzygnięcia powagą rzeczy osądzonej i zarzutem naruszenia przez Sąd Okręgowy art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. w związku z art. 379 pkt 3 k.p.c., które to naruszenie obligowałoby Sąd Apelacyjny do uchylenia wyroku Sądu pierwszej instancji, zniesienia postępowania w zakresie dotkniętym nieważnością i przekazania sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania. Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna zasługuje na uwzględnienie.

Analizę prawidłowości zaskarżonego wyroku rozpocząć wypada od przypomnienia, że wniosek emerytalny ubezpieczonego J. M., inicjujący postępowanie przed Zakładem Ubezpieczeń Społecznych zakończone decyzją odmowną z dnia 29 marca 2012 r., nie jest wnioskiem pierwszorzadowym, lecz kolejnym, złożonym po wydaniu przez organ rentowy wcześniejszej decyzji z dnia 25 września 2009 r., odmawiającej ubezpieczonemu prawa do emerytury z obniżonego wieku z tytułu pracy w szczególnych warunkach, utrzymanej w mocy wyrokami Sądu Okręgowego – Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w T. z dnia 26 października 2010 r. oraz Sądu Apelacyjnego – Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 27 stycznia 2011 r. Ubezpieczony nawiązał w obecnym wniosku do dowodów złożonych w poprzednim postępowaniu emerytalnym, tym samym wskazując na fakt wcześniejszego prowadzenia przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych postępowania o przyznanie wnioskodawcy przedmiotowego świadczenia. Prawdą jest, iż organ rentowy powołując w podstawie prawnej zaskarżonej decyzji przepisy ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS, nie wskazał art. 114 ust. 1 tego aktu. Tymczasem w przypadku wystąpienia ubezpieczonego z ponownym wnioskiem emerytalnym po uprzednim prawomocnym rozstrzygnięciu przez sąd ubezpieczeń społecznych o braku po stronie wnioskodawcy prawa do dochodzonego świadczenia, możliwe jest zaistnienie kilku sytuacji faktycznych i prawnych implikujących różne rozstrzygnięcia, a istota problemu dotyczy zastosowania w tych przypadkach instytucji związania organu rentowego i sądu odwoławczego poprzednim prawomocnym wyrokiem sądowym oraz instytucji powagi rzeczy osądzonej.

Należy zatem zauważyć, że w myśl art. 365 § 1 k.p.c., orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby. Z prawomocnością orzeczenia sądowego (zarówno w ujęciu materialnym, jak i formalnym) związana jest powaga rzeczy osądzonej (art. 366 k.p.c.), przy czym jest to konstrukcja prawna odmienna -

choć ściśle powiązana - z regulacją art. 365 § 1 k.p.c. Wyrok prawomocny ma powagę rzeczy osądzonej tylko co do tego, co w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia, a ponadto tylko między tymi samymi stronami. Moc wiążąca orzeczenia (art. 365 § 1 k.p.c.) może być rozważana tylko wtedy, gdy rozpoznawana jest inna sprawa niż ta, w której wydano poprzednie orzeczenie oraz gdy kwestia rozstrzygnięta innym wyrokiem stanowi zagadnienie wstępne. Moc wiążąca prawomocnego orzeczenia sądu charakteryzuje się dwoma aspektami. Pierwszy z nich odnosi się tylko do faktu istnienia prawomocnego orzeczenia. Ten aspekt występuje, gdy w poprzednim postępowaniu, w którym zapadło prawomocne orzeczenie, nie brała udziału choćby jedna ze stron nowego postępowania, a nie jest ona objęta prawomocnością rozszerzoną. Nie można bowiem takiej strony obciążać dalszymi skutkami wynikającymi z prawomocnego orzeczenia. Drugi aspekt mocy wiążącej prawomocnego orzeczenia jest określony jako walor prawny rozstrzygnięcia (osądzenia) zawartego w treści orzeczenia. Jest on ściśle związany z powagą rzeczy osądzonej (art. 366 § 1 k.p.c.) i występuje w nowej sprawie pomiędzy tymi samymi stronami, choć przedmiot obu spraw jest inny. W nowej sprawie nie może być wówczas zastosowany negatywny (procesowy) skutek powagi rzeczy osądzonej, polegający na niedopuszczalności ponownego rozstrzygnięcia tej samej sprawy. Występuje natomiast skutek pozytywny (materialny) rzeczy osądzonej, przejawiający się w tym, że rozstrzygnięcie zawarte w prawomocnym orzeczeniu (rzecz osądzona) stwarza stan prawny taki, jaki z niego wynika. Sądy rozpoznające między tymi samymi stronami nowy spór muszą przyjmować, że dana kwestia prawna kształtuje się tak, jak przyjęto to w prawomocnym, wcześniejszym wyroku, a więc w ostatecznym rezultacie procesu uwzględniającym stan rzeczy na datę zamknięcia rozprawy. Taka jest treść prawomocnego orzeczenia, o którym stanowi art. 365 § 1 k.p.c., a więc treść wyrażonej w nim indywidualnej i konkretnej normy prawnej. A zatem w kolejnym postępowaniu, w którym pojawia się ta sama kwestia, nie może być ona już ponownie badana. Związanie orzeczeniem oznacza zatem zakaz dokonywania ustaleń sprzecznych z uprzednio osądzoną kwestią, a nawet niedopuszczalność prowadzenia w tym zakresie postępowania dowodowego (por. wyrok Sądu

Najwyższego z dnia 14 listopada 2013 r., II PK 438/13, LEX nr 140888 i powołane tam orzecznictwo).

Postępowanie cywilne w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych charakteryzuje się jednak pewną specyfiką, co ma swoje implikacje również w zakresie funkcjonowania instytucji powagi rzeczy osądzonej, nadając tej instytucji szczególny walor, ograniczający jej praktyczne znaczenie. Sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych są bowiem sprawami cywilnymi jedynie w ujęciu formalnym (art. 1 k.p.c.). Trzeba wszak pamiętać, że w sprawach tych postępowanie sądowe nie jest inicjowane przez wniesienie pozwu, lecz odwołanie od decyzji organu rentowego. Powszechnie przyjmuje się jednak, iż odwołanie jest surogatem pozwu i jego wniesienie podlega tym samym regułom, co pozew wnoszony w zwykłym postępowaniu procesowym. Co do zasady, wydanie decyzji przez organ rentowy powoduje możliwość wszczęcia postępowania cywilnego, chociażby dotyczyła ona ponownie tego samego świadczenia, które było już przedmiotem sporu w poprzednio toczącym się procesie. Wynika to stąd, że przedmiotem postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych jest kontrola określonej decyzji. Wydanie przez organ rentowy kolejnej decyzji otwiera drogę do wniesienia odwołania, a więc do wszczęcia nowego postępowania cywilnego. W judykaturze zauważa się, że nieważność postępowania, związana z nieodrzczeniem przez sąd ubezpieczeń społecznych odwołania od decyzji organu rentowego z powodu powagi rzeczy osądzonej, mogłaby być rozważana wówczas, gdyby odwołanie zostało wniesione od decyzji już wcześniej zaskarżonej odwołaniem, które zostało oddalone prawomocnym wyrokiem sądowym. Natomiast odwołanie od nowej decyzji organu rentowego podlega merytorycznemu rozpoznaniu, zgodnie z zasadą przewidzianą w art. 83 ust. 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 1442 ze zm. (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 marca 2012 r., I UK 299/11, OSNP 2013 nr 9 – 10, poz. 118).

W konsekwencji tego, należy podzielić stanowisko judykatury, zgodnie z którym wydanie przez organ rentowy nowej decyzji, także co do świadczenia będącego przedmiotem wcześniejszej decyzji i postępowania wcześniej zakończonego prawomocnym wyrokiem sądu, wszczętego w wyniku wniesienia od

niej odwołania, uprawnia ubiegającego się o świadczenie do wniesienia kolejnego odwołania do sądu, a wszczęta w ten sposób sprawa cywilna nie jest sprawą o to samo świadczenie w rozumieniu art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. Prawomocny wyrok rozstrzygający o braku prawa do świadczenia emerytalnego lub rentowego nie jest zatem przeszkodą do wystąpienia z ponownym wnioskiem o to samo świadczenie. Taki wniosek jest dopuszczalny przede wszystkim wówczas, gdy po uprawomocnieniu się wyroku wystąpiły nowe okoliczności mające wpływ na prawo do świadczeń. W takiej sytuacji sprawa tocząca się w wyniku rozpoznania nowego wniosku - wydania nowej decyzji - nie jest sprawą o to samo roszczenie, które było przedmiotem rozstrzygnięcia w sprawie poprzednio zakończonej wydaniem wyroku. Nowe zdarzenia zachodzące po uprawomocnieniu się orzeczenia sądowego mogą bowiem spowodować przekształcenie treści praw i obowiązków stron stosunku ubezpieczenia społecznego, gdyż nie jest wykluczone spełnienie się lub upadek przesłanek materialnoprawnych warunkujących nabycie prawa do konkretnych świadczeń. Podstawową regułą rządzącą tymi stosunkami prawnymi jest właśnie możliwość wzruszenia ustaleń stanowiących podstawę faktyczną prawomocnych orzeczeń sądu, także przez wydanie nowej decyzji organu rentowego. Tak więc zmiana okoliczności, jaka nastąpi po wydaniu prawomocnego orzeczenia sądu ubezpieczeń społecznych, otwiera stronie drogę do ponownego rozpoznania sprawy w postępowaniu cywilnym (por. uchwałę Sądu Najwyższego z 3 dnia października 1996 r., II UZP 18/96, OSNAPiUS 1997 nr 7, poz. 117, a także wyroki z dnia 8 października 1986 r., II URN 182/86, OSNCP 1987 nr 12, poz. 212, z dnia 5 sierpnia 1999 r., II UKN 231/99, OSNAPiUS 2000 nr 19, poz. 734; z dnia 8 lipca 2005 r., I UK 11/05, OSNP 2006 nr 5-6, poz. 98; z dnia 19 lutego 2007 r., I UK 266/06, OSNP 2008 nr 5-6, poz. 79; z dnia 4 grudnia 2007 r., I UK 159/07, LEX nr 863930; 21 maja 2008 r., I UK 370/07, LEX nr 491467; z dnia 13 listopada 2009 r., III UK 48/09, LEX nr 560876; z dnia 19 października 2010 r., II BU 4/10, LEX nr 707411; postanowienie z dnia 7 maja 2009 r., III UK 100/08, OSNP 2011 nr 1-2, poz. 24; OSP 2011 nr 5, poz. 53, z glosą R. Babińskiej-Góreckiej).

Zauważa się jednak, że sytuacja jest bardziej złożona, gdy ubezpieczony składa po raz kolejny wniosek o przyznanie prawa do emerytury, czyniąc to w trybie art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Nie można wszakże

zapominać, że wprawdzie przedmiotem sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych jest kontrola decyzji organu rentowego, ale w istocie nie tyle chodzi o samą decyzję, co o ocenę prawidłowości zamieszczonego w niej rozstrzygnięcia organu rentowego (m. in. w kwestii ustalenia prawa do świadczenia z ubezpieczeń społecznych). Jak trafnie skonstatował Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 22 lutego 2010 r., I UK 247/09 (LEX nr 585725), w ubezpieczeniach społecznych regułą jest kształtowanie sfery prawnej ubezpieczonych i instytucji ubezpieczeniowej z mocy prawa. Z zastosowaniem mechanizmu nabycia *in abstracto* powstaje przede wszystkim prawo do emerytur i rent. Zgodnie z przepisem art. 100 ustawy emerytalnej, prawo do świadczeń w niej określonych powstaje z dniem spełnienia warunków wymaganych do nabycia prawa. Decyzje organów rentowych mają jedynie charakter deklaratoryjny, potwierdzający powstanie warunków koniecznych do nabycia prawa do świadczenia. W uzasadnieniu uchwały całej Izby Administracyjnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 20 grudnia 2000 r., III ZP 29/00 (OSNP 2001 nr 12, poz. 418) Sąd Najwyższy stwierdził, że prawo do świadczeń powstaje i istnieje niezależnie od decyzji organu rentowego, a tylko jego realizacja w postaci wypłaty świadczenia wymaga potwierdzenia decyzją. Wniosek zainteresowanego nie jest zatem elementem prawa do świadczeń emerytalno - rentowych. Celem zgłoszenia wniosku jest realizacja powstałego *ex lege* prawa. Ustawa o emeryturach i rentach z FUS zawiera zaś przepisy stanowiące podstawę prawną weryfikacji i wzruszalności decyzji organów rentowych, w których zawarto ustalenia pozostające w obiektywnej sprzeczności z ukształtowanym *ex lege* stanem uprawnień emerytalno - rentowych ubezpieczonych. Podstawę tę stanowi przepis art. 114, określający tryb ponownego ustalenia prawa do świadczeń emerytalno - rentowych lub ich wysokości. Uzasadnieniem dla ponowienia postępowania zakończonego prawomocną decyzją organu rentowego, wyznaczającym jego cel, jest niezgodność zawartego w decyzji rozstrzygnięcia z ukształtowaną *ex lege* sytuacją prawną ubezpieczonego. W ponowionym postępowaniu organ rentowy dąży więc do ustalenia, czy popełnione przez niego uchybienia albo przedłożone przez ubezpieczonego dowody lub ujawnione fakty mają wpływ na zmianę dokonanych wcześniej ustaleń. Bezpośrednim celem ponownego ustalenia jest rozstrzygnięcie o uprawnieniach emerytalno-rentowych

ubezpieczonych, według stanu faktycznego z chwili wydania weryfikowanych decyzji rentowych. W doktrynie oraz judykaturze przyjmuje się, że postępowanie w sprawie ponownego ustalenia prawa do świadczeń lub ich wysokości stanowi nadzwyczajną kontynuację postępowania przed organem rentowym w tej samej sprawie wskutek przedłożenia nowych dowodów lub ujawnienia nowych okoliczności istniejących przed wydaniem tej decyzji, które miały wpływ na prawo do określonego świadczenia (R. Babińska: Wzruszalność prawomocnych decyzji rentowych, Warszawa 2007; K. Antonów: Ponownie ustalanie prawa do świadczeń z ubezpieczeń społecznych, Przegląd Sądowy 2009 nr 1, s. 59 oraz K. Antonów, M. Bartnicki, B. Suchacki: Ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Komentarz, Warszawa 2009, a nadto uchwała Sądu Najwyższego z dnia 3 października 1996 r., II UZP 18/96, OSNAPiUS 1997 nr 7, poz. 117 oraz wyroki Sądu Najwyższego z dnia 15 listopada 2000 r., II UKN 41/00, Prokuratura i Prawo 2001 nr 6 - dodatek, poz. 39; z dnia 21 września 2010 r., III UK 94/09, LEX nr 621346 i z dnia 24 marca 2011 r., I UK 317/10, LEX nr 811823). Ponowne ustalenie w trybie przepisu art. 114 ustawy o emeryturach i rentach z FUS zmierza zatem do podważenia decyzji organu rentowego, niezależnie od tego, czy uprawomocniła się ona na skutek upływu terminu odwołania, czy też rozstrzygnięcia sądu. To swoiste "wznowienie postępowania" w takich sprawach w sposób oczywisty ogranicza bowiem prawomocność, czy też niewzruszalność decyzji organu rentowego. Przepisy art. 114 ustawy różnicują jedynie kompetencje organu rentowego w zależności od okoliczności, w jakich nastąpiło uprawomocnienie się weryfikowanych decyzji. Wyrazem tego są odrębne regulacje zawarte w przepisach art. 114 ust. 1 i ust. 2 ustawy emerytalnej. Kryterium odróżniające regulację ust. 1 i ust. 2 tego artykułu ma charakter podmiotowy w tym sensie, że ust. 2 odnosi się wyłącznie do organu rentowego i to w szczególnej sytuacji, gdy wcześniej prawo do świadczenia lub jego wysokość zostały ustalone orzeczeniem organu odwoławczego. Oznacza to, że zakresem zastosowania tego przepisu objęte są przede wszystkim wyroki ustalające prawo do świadczeń, i to w szczególnych sytuacjach, gdy organ rentowy ma zamiar zmienić na korzyść ubezpieczonego treść ustalonego uprawnienia (pkt 1) albo też na jego niekorzyść (pkt 2). Natomiast unormowaniem ust. 1 objęto zarówno sytuacje, w których

decyzja organu rentowego uprawomocniła się z upływem terminu do wniesienia odwołania, jak również wskutek wyroków ustalających prawo do świadczenia oraz oddalających odwołanie od decyzji odmownej, przy czym w przypadku obu rodzajów wyroków uprawnionymi do złożenia wniosku o ponowne ustalenie prawa do świadczenia jest zainteresowany, który musi wykazać istnienie stosownych przesłanek wynikających z tego przepisu. Z kolei organ rentowy wszczyna na podstawie ust. 1 postępowanie w przedmiocie ponownego ustalenia prawa do świadczenia, gdy wydana wcześniej decyzja uprawomocniła się wskutek niewniesienia odwołania od niej albo gdy wcześniej zapadł wyrok oddalający odwołanie od decyzji odmownej (por. K. Ślęzak (w:) Emerytury i renty z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych pod redakcją B. Gudowskiej i K. Ślęzaka, Warszawa 2013, s. 705 – 706 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 marca 2012 r., I UK 299/11, OSNP 2013 nr 9 - 10, poz. 118).

W przypadku wystąpienia zainteresowanego z wnioskiem w trybie art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, należy w pierwszej kolejności zbadać przesłanki dopuszczalności złożenia takiego wniosku i w razie stwierdzenia ich braku organ rentowy powinien odmówić ponownego ustalenia prawa do świadczenia. Organ rentowy może jednak wydać decyzję o wznowieniu postępowania, gdy istnieją ku temu ustawowe przesłanki i ponownej odmowie przyznania dochodzonego przez wnioskodawcę świadczenia, jeśli nowe okoliczności lub dowody nie pozwalają na stwierdzenie powstania po stronie zainteresowanego prawa do tego świadczenia. W obydwu przypadkach mamy do czynienia z nowymi decyzjami organu rentowego, od których odwołania inicjują nowe sprawy cywilne i które nie podlegają odrzuceniu z mocy art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. z uwagi na powagę rzeczy osądzonej w jej znaczeniu negatywnym (formalnym). Pozostaje natomiast kwestia pozytywnego (materialnego) skutku rzeczy osądzonej wyrokiem zapadłym między tymi samymi stronami w sprawie o to samo świadczenie emerytalne lub rentowe, nakazujący przyjęcie, że dana kwestia prawna kształtuje się tak, jak stwierdzono to w tymże prawomocnym wcześniejszym wyroku. Jeśli zatem w oparciu o zgromadzony materiał dowody, oceniony zgodnie z regułami art. 233 k.p.c., sąd rozpoznający poprzednią sprawę ustalił konkretny stan faktyczny, w odniesieniu do którego dokonał subsumcji

przepisów prawa materialnego stanowiących prawną podstawę rozstrzygnięcia o prawie do świadczenia emerytalnego lub rentowego, to w razie wystąpienia ubezpieczonego z kolejnym wnioskiem o przyznanie tego świadczenia, opartego na tej samej podstawie faktycznej i prawnej, zachodzi powaga rzeczy osądzonej w jej pozytywnym aspekcie, wykluczając ponownie badanie tej samej kwestii. Prawomocny wyrok oddalający odwołanie od decyzji organu rentowego odmawiającej przyznania prawa do emerytury ma zatem powagę rzeczy osądzonej w sprawie z odwołania od decyzji wydanej wskutek złożenia wniosku na podstawie art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, jeżeli jej podstawą są te same okoliczności faktyczne i prawne, co przyjęte w uprzednim prawomocnym wyroku sądu. Natomiast wyrok w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych nie ma powagi rzeczy osądzonej, jeśli dotyczy odmowy przyznania świadczenia z ubezpieczenia społecznego, a po jego uprawomocnieniu się organ rentowy wydał w trybie art. 114 ust. 1 ustawy emeryturach i rentach z FUS nową decyzję, opartą na nowych dowodach mających wpływ na ujawnienie rzeczywistego stanu faktycznego i jego prawidłową ocenę, gdyż wydanie nowej decyzji uprawnia ubezpieczonego do złożenia od niej odwołania i zobowiązuje sąd do sprawdzenia jej prawidłowości (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 1984 r., III URN 131/83, OSNCP 1984 nr 10, poz. 177). Generalnie przyjmuje się, że powaga rzeczy osądzonej w rozumieniu art. 366 k.p.c. dotyczy tylko tych orzeczeń sądów ubezpieczeń społecznych, których podstawa faktyczna nie może ulec zmianie lub gdy odwołanie od decyzji organu rentowego zostało oddalone po stwierdzeniu niespełnienia prawnych warunków do świadczenia wymaganych przed wydanie decyzji (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 grudnia 2005 r., II UK 61/05, OSNP 2006 nr 23 – 24, poz. 371). Właśnie art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS pozwala na zmianę podstawy faktycznej poprzednio zapadłego rozstrzygnięcia sądowego. Jeśli bowiem zostaną spełnione przesłanki określone w tym przepisie, tj. wnioskodawca powoła nowe okoliczności lub przedstawi nowe dowody mające znacznie dla oceny jego prawa do świadczenia bądź jego wysokości, organ rentowy, a w przypadku wniesienia odwołania od negatywnej decyzji tego organu - sąd ubezpieczeń społecznych, może dokonać odmiennych niż w poprzednim postępowaniu sądowym ustaleń w zakresie stanu faktycznego

sprawy i tę nową podstawę faktyczną roszczeń ubezpieczonego poddać ocenie w świetle przepisów prawa materialnego normujących warunki nabywania uprawnień emerytalnych lub rentowych. Na tym polega specyfika spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych. Wypada przy tym dodać, że w razie złożenia odwołania od decyzji organu rentowego wydanej w trybie art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, nie obowiązuje prekluzja dowodowa, ograniczająca możliwość zgłaszania wniosków dowodowych do etapu postępowania administracyjnego poprzedzającego wydanie tejże decyzji. Ubezpieczony może zatem także w postępowaniu sądowym powoływać się na nowe okoliczności oraz dowody uzasadniające wznowienie postępowania w trybie tego przepisu i rzutujące na jego prawo do wnioskowanego świadczenia.

Odnosząc powyższe rozważania do realiów niniejszej sprawy należy stwierdzić, że w sytuacji gdy występując z kolejnym wnioskiem o przyznanie prawa do emerytury z obniżonego wieku z tytułu pracy w szczególnych warunkach ubezpieczony J. M. nie wskazywał na zmianę okoliczności zaistniałą po wydaniu poprzedniej decyzji odmownej organu rentowego, od której odwołanie zostało oddalone prawomocnym wyrokiem sądowy, lecz domagał się ponownej oceny jego prawa do dochodzonego świadczenia z uwzględnieniem okresu zatrudnienia uprzednio nieuznanego za pracę w szczególnych warunkach, jego wniosek należało traktować jako złożony w trybie art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Jeśli zatem organ rentowy nie stwierdził zaistnienia określonych w tym przepisie przesłanek do wznowienia postępowania, powinien wydać decyzję odmawiającą ponownego ustalenia prawa wnioskodawcy do wcześniejszej emerytury. Skoro wydał decyzję odmawiającą prawa do świadczenia, należy przyjąć, iż doszło do wznowienia postępowania w sprawie i ponownego rozważenia przez organ rentowy zasadności roszczeń emerytalnych wnioskodawcy. Rozpoznając odwołanie od zaskarżonej decyzji Sądy pierwszej i drugiej instancji powinny zatem skontrolować w pierwszej kolejności dopuszczalność przedmiotowego wniosku w świetle art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, a w razie uznania spełnienia przez ubezpieczonego warunków wynikających z tego przepisu – dokonać ustaleń w zakresie stanu faktycznego sprawy, z uwzględnieniem przedłożonych przez wnioskodawcę nowych dowodów (także tych

zgłoszonych w postępowaniu odwoławczym) i na tej podstawie ponownie ocenić roszczenia emerytalne ubezpieczonego w świetle właściwych przepisów prawa materialnego. Tymi nowymi dowodami były zaś zeznania świadków nieprzesłuchiwanych w poprzednim postępowaniu sądowym oraz dokumenty w postaci akt emerytalnych tych osób. Wbrew stanowisku Sądu Apelacyjnego, w sprawie nie zachodziła powaga rzeczy osądzonej uniemożliwiająca ponowne rozpoznanie przez organ rentowy, a następnie sąd odwoławczy, kwestii uprawnień emerytalnych ubezpieczonego.

Mając powyższe na uwadze, z mocy 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzeczono jak w sentencji.